



Tonga

LAO KI HE ME'ATOKONI 2014

Lao 18 'o e 2014



LAO KI HE ME'ATOKONI 2014

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

Kupu

KONGA I - TALATEU

5

1	Hingoa nounou.....	5
2	'UHINGA'I LEA.....	5

KONGA II – PULE'I

9

3	Fokotu'u 'o e Ma'u Mafai Fakafonua ki he Me'atokoni	9
4	Ngaahi Fatongia 'o e Ma'u Mafai.....	9
5	Patiseti mo e Pa'anga 'o e Ma'u Mafai.....	10
6	Fokotu'u 'o e Kosilio Fakafonua ki he Me'atokoni.....	10
7	Sekelitali	11
8	Ngaahi Fatongia 'o e Kosilio	11
9	Ngaahi mafai talifaki 'o e Minisita	13
10	Ngaahi mafai 'o e Minisita ke fili mo vahe'i.....	13

KONGA III – NGAahi TU'UTU'UNI FAKALUKUFUA

13

11	Mafai 'o e Ma'u Mafai ke fakangatangata pe tapui ha ngaahi me'a 'i he me'atokoni	13
12	Mafai 'o e Ma'u Mafai ke tapui 'a e hū mai pe ko e tō pe tauhi.....	14
13	Ngaahi Mafai fakavavevave 'o e Ma'u Mafai	14
14	Ngaahi Pisinisi me'atokoni	14
15	Malava ke muimui'i.....	15
16	Ngaahi tu'utu'uni ki he ma'a	15
17	Leipolo.....	15

KONGA IV – NGAahi SIVI

15

18	Ngaahi taumu'a 'o e sivi.....	15
19	Ngaahi mafai 'o e kau 'ofisa fakamafai.....	16

20	Ngaahi totonu mo e ngaahi fatongia 'o kinautolu 'oku 'o'ona pe 'oku nau tokanga'i ha pisinisi me'atokoni	17
21	Fanongonongo ke fakalelei'i	17
22	Me'atokoni 'ikai fe'unga ke kai	17

KONGA V – HŪ MAI MO E HŪ ATU **18**

23	Ngaahi fiema'u ki he me'atokoni hū mai	18
24	Sivi mo to'o sipinga	19
25	Toe leipolo mo toe fakalelei'i	19
26	Ngaahi fiema'u ki hono hū atu 'o ha me'atokoni	20

KONGA VI – NGAahi HIA MO E NGAahi TAUTEA **20**

27	Fakatau 'o e ngaahi me'atokoni 'ikai lelei	20
28	Fakatau atu 'o e me'atokoni 'oku 'ikai ke ne fakakakato 'a e ngaahi tu'unga	20
29	Leipolo loi pe takihala	21
30	Ngaahi hia fakalukufua	21
31	Ngaahi Hia 'a e kau 'ofisa fakamafai	21
32	Pulusi ha tu'uaki 'oku loi pe takihala	22
33	Ngaahi hia 'oku fakahoko 'e he ngaahi kautaha	22
34	Ngaahi Tautea	22
35	Ngaahi tautea tanaki atu	23

KONGA VII – NGAahi ME'A KEHE **23**

36	Totonu ke tangi	23
37	Taukapo loto lelei	24
38	Ngaahi me'a 'oku fakamahino	24
39	Ngaahi taukapo fakalukufua	24
40	Ngaahi Taukapo fekau'aki mo e ngaahi tu'uaki	25
41	Ngaahi Tu'utu'uni	25
42	Ngaue'aki 'a e Lao ni	26
43	Ha'i 'a e Kalauni	26



LAO KI HE ME'ATOKONI 2014

Lao 18 'o e 2014

**KO E LAO KE PULE'I 'A E NGAOHI, FAKATAU ATU, HU MAI MO E HU
ATU 'O E ME'ATOKONI KI HE NGAahi TAUMU'A FAKAKOMESIALE,
KE FAKAPAPAU'I 'A E HAO MO E FE'UNGA KE MA'U 'E HE KAKAI,
KE FAKA'AI'AI 'A E NGAahi NGAUE FEFAKATAU'AKI ME'ATOKONI
'OKU POTUPOTU TATAU PEA 'UTU'UNI KI HE NGAahi ME'A
FEKAU'AKI MO IA**

'Oku ou loto ki ai,
TUPOU VI,
'Aho 16 'o 'Okatopa 2014.

'OKU TU'UTU'UNI 'e he Tu'i mo e Fale Alea 'o Tonga 'i he Fakataha Alea 'o e
Pule'anga 'o pehe:

KONGA I - TALATEU

1 Hingoa nounou

'E ui 'a e Lao ni ko e Lao ki he Me'atokoni 2014.

2 'Uhinga'i Lea

'I he Lao ni, tukukehe ka toe 'i ai ha 'uhinga kehe 'i hono tu'unga:

"fakamele'i" 'oku 'uhinga ko hono liliu ke 'ikai toe haohaoa koe'uhi ke
fakafotunga'i pe fakamahu'inga'i kehe pe fufuu'i ha ngaahi maumau, 'aki
hono tanaki ha me'a kehe, 'ikai tu'unga tatau pe ko ha me'a 'ikai 'aonga ki he

me'atokoni, pe ko e 'ikai fakakau pe to'o ha me'a mahu'inga 'oku fo'u 'aki 'a e me'atokoni;

"tu'uaki" 'oku kau ki ai ha fa'ahinga me'a 'oku faka'ali'ali – tohi, fakatātā, 'ata pe ha me'a kehe – 'oku fa'u 'o fakataumu'a ki hono faka'ai'ai hangatonu pe ta'efakahangatonu 'a hono fakatau atu pe tuku atu 'o ha me'atokoni pe ha me'a 'oku faka'ali'ali ko ha me'atokoni;

"me'angaue" 'oku 'uhinga ko e kotoa pe ko ha kongā 'o ha me'a 'oku fokotu'u, misini, me'angaue, naunau pe ha me'a kehe 'oku ngaue'aki pe malava ke ngaue'aki 'i he pe fekau'aki mo hono fa'u, ngaohi, fakalelei'i, fa'o, kofukofu, leipolo, fe'ave'aki, ngaahi (handling), 'oatu pe tauhi 'o ha me'atokoni;

"Ma'u Mafai" 'oku 'uhinga ki he Ma'u Mafai Fakafonua ki he Me'atokoni 'a ia 'oku fokotu'u 'i he kupu 3 'o e Lao ni;

"ofisa fakamafai" 'oku 'uhinga ko ha taha kuo fakamafai'i pea taukei fe'unga ke ngaue pehē 'i he kupu 10(1)(b) 'o e Lao ni;

"Komisoni Koteki 'Alimentalisi (CODEX)" 'oku 'uhinga ki he Kautaha faka-mamani lahi 'oku ne tokanga'i 'a e ngaahi tu'unga ki he malu 'a e mo'ui lelei 'a e tangata' mei he me'atokoni mo e ngaahi koloa me'atokoni 'oku fefakatau'aki fakavaha'apule'anga;

"me'a fakakona" 'oku 'uhinga ko ha me'a na'e 'ikai taumu'a ke tanaki ki he me'atokoni, ka 'oku 'i he me'atokoni' koe'uhi ko e anga hono fa'u (kau ai 'a e ngaahi ngaue 'oku fakahoko 'i hono ngoue'i, faama'i 'o e monumanu mo e faito'o ki he monumanu), ngaohi, teuteu'i, fakalelei'i, fa'o, kofukofu, fe'ave'aki pe ko hono tauhi 'o ha me'atokoni pehé pe koe'uhi ko e tupu mei ha kona mei he 'ataka'i, ka 'oku 'ikai kau ai 'a e kongā 'o ha 'inisekite, fulufulu 'o ha kuma pe ko ha ngaahi me'a kehe mei tu'a;

"fakakonahi" 'oku 'uhinga ki he fakahū pe ko e hū ha me'a fakakona ki he me'atokoni;

"Kosilio" 'oku 'uhinga ki he Kosilio Fakafonua ki he Me'atokoni 'a e Ma'u Mafai 'oku fokotu'u 'i he kupu 6 'o e Lao ni;

"Fakamaau'anga" 'oku 'uhinga ki ha fakamaau'anga 'oku ne ma'u 'a e mafai fakalao taau;

"Talekita" 'oku 'uhinga ki he Talekita 'o e Ma'u Mafai;

"hū atu" 'oku 'uhinga ki hono 'ave pe ko e 'ai ke 'ave kitu'a mei he Pule'anga ni koe'uhi ko ha ngaahi taumu'a fakakomesiale;

"taha hū atu" 'oku kau ki ai ha taha 'a ia, ko ia 'oku 'o'ona, uta atu, ma'u 'a e uta, fakafofonga pe tu'uvaha'a, 'oku ne ma'u 'a e pe 'oku 'i ai 'ene totonu ke ma'u pe pule'i 'a e me'atokoni 'oku hū atu pe fakataumu'a ke hū atu kitu'a mei he Pule'anga ni;

“**me’a ‘oku tanaki ki he me’atokoni**” ‘oku ‘uhinga ki ha me’a ‘oku ‘ikai kai ‘iate ia pe pea ‘ikai angamaheni ke fo’u ‘aki ‘a e me’atokoni, pe ‘oku ‘i ai hano mahu’inga faka-me’atokoni pe ‘ikai, ka ko e taumu’a faka-tekinolosia hono tanaki ki he me’atokoni (kau ai hono tanaki atu ‘o e ngaahi me’a ki he me’atokoni ke fakatupu ‘a hono fiema’u) ‘i hono fa’u, ngaohi, teuteu, fakalelei, fa’o, kofukofu, fetuku pe tauhi ‘o ha me’atokoni pehē ‘o tupu ai, pe ‘e fakapotopoto ke pehe ‘e ngalingali ke tupu ai (fakahangatonu pe ta’efakahangatonu), ‘iate ia pe ‘i hono toetoenga fa’u (by-product) ‘o ne hoko ko e kongā ‘o e pe ‘oku ne uesia kehe ange ‘a e natula ‘o e me’atokoni ko ia’, kae ‘ikai kau heni ‘a e ngaahi me’a fakakona pe ngaahi me’a ‘oku tanaki ki he me’atokoni koe’uhi ke pukepuke pe fakalelei’i ange ‘a e tu’unga ivi fakame’atokoni;

“**pisinisi me’atokoni**” ‘oku ‘uhinga ki ha pisinisi, ‘a ia ‘oku fa’u, ngaohi, teuteu, fakalelei, fa’o, kofukofu, fetuku, ngaahi (handling), leipolo, fakakalasi, seevi, tauhi pe fakatau atu ai ‘a e me’atokoni ki he ngaahi taumu’a fakakomesiale;

“**seini ‘o e teuteu’i me’atokoni**” ‘oku ‘uhinga ki he ngaahi sitepu kotoa ‘i he kamata ngaohi ‘o e me’atokoni ki hono ngaahi ‘o e me’atokoni pea mo hono fakatau atu ‘o e me’atokoni;

“**malu ‘o e me’atokoni**” ‘oku ‘uhinga ki he fakapapau’i ‘e ‘ikai fakatupu ‘e he me’atokoni ha maumau ki he taha te ne kai ‘i he taimi ‘oku teuteu pe kai ai ‘o fakatatau ki he taumu’a ‘o hono ngaue’aki;

“**me’atokoni**” ‘oku ‘uhinga ki ha me’a, pe ‘oku ngaohi, ngaohi fakakonga pe kei mata, ‘a ia ‘oku fakataumu’a ke kai ‘e he kakai, kau ai ‘a e inu, pululole pe ko ha me’a ‘a ia kuo ngaue’aki ki hono fa’u, ngaohi, teuteu pe fakalelei ‘o e me’atokoni, ka ‘oku ‘ikai kau heni ha ngaahi me’a fakamatamatalelei pe tapaka pe ngaahi me’a ‘oku ngaue’aki ‘ata’atā pe ko ha faito’o;

“**hū mai**” ‘oku ‘uhinga ki hono ‘omai pe ke fakatupunga hano ‘omai ki he Pule’anga ni koe’uhi ko e ngaahi taumu’a fakakomesiale;

“**taha hū mai**” ‘oku kau ki ai ha taha ‘a ia, ko e taha ‘o’ona, uta mai, ma’u mai, fakafofonga pe tu’uvaha’a, ‘oku ne ma’u ‘a e pe ‘oku ‘i ai ‘ene totonu ke ma’u pe pule’i ha me’atokoni kuo hū mai pe taumu’a ke ‘omai ki he Pule’anga ni;

“**fanongonongo ke fakalelei’i**” ‘oku ‘uhinga ki ha fanongonongo ‘oku ‘oatu ‘i he kupu 21 ‘o e Lao ni;

“**me’a fo’u ‘aki ‘a e me’atokoni**” ‘oku ‘uhinga ko ha me’a, kau ai ‘a e me’a tanaki ki he me’atokoni, ‘oku ngaue’aki kengaohi’aki pe teuteu’aki ‘o ha me’atokoni pea ‘oku ‘i he loto me’atokoni ‘i he kakato hono ngaohi’;

“**IPPC**” ‘oku ‘uhinga ki he Kautaha Fakamamani lahi ‘oku ne tokanga’i ‘a e Ngaahi Tu’unga Hao mo Malu ‘a e ‘Akau ‘i he fefakatau’aki fakavaha’apule’anga ‘i he ngaahi ‘akau mo e ngaahi me’a fo’u mei he ‘akau;

“**leipolo**” ‘oku ‘uhinga ki ha faka’ilonga fakapipiki, faka’ilonga, maaka, fakatata pe ko ha fakamatala kehe ‘oku tohi, paaki, sitenisolo, maaka’i, faka’ilonga’i pe tata’o ki ai, pe fakapipiki ki ha, fa’o’anga me’atokoni pe ko hono kofukofu;

“**ngaahi**” ‘oku kau ki ai ‘a hono teuteu mo hono fakatolonga pea mo ha ngaahi ngaue fekau’aki kehe;

“**Minisita**” ‘oku ‘uhinga ki he Minisita Mo’ui pe ko ha Minisita kehe ‘a ia ‘oku ne fatongia’aki ‘a hono tokanga’i ‘o e me’atokoni;

“**taha ‘analaiso faka’ofisiale**” ‘oku ‘uhinga ki ha taha kuo fakamafai’i pea taukei fe’unga ke ngaue pehē ‘i he kupu 10(1)(c) ‘o e Lao ni;

“**fale fekumi faka’ofisiale**” ‘oku ‘uhinga ki ha fale fekumi kuo fili pe tali ko e fale pehē ‘i he kupu 10(2) ‘o e Lao ni;

“**OIE**” ‘oku ‘uhinga ki he Kautaha Fakamamani Lahi ki he Mo’ui Lelei ‘a e Monumanu ‘a ia ‘oku ne tokanga’i ‘a e Ngaahi Tu’unga Mo’ui Lelei ‘a e Monumanu ki he fefakatau’aki fakavaha’apule’anga ‘o e ngaahi koloa mei he monumanu;

“**kofukofu**” ‘oku kau ki ai ha me’a ‘a ia ‘oku tuku pe kofukofu kakato pe fakakonga ‘aki ha me’atokoni;

“**feitū’u**” ‘oku kau ki ai ha fale, teniti pe ha me’a kuo langa kehe, ‘oku tu’u ma’u pe fakataimi, fakataha mo e kelekele ‘a ia ‘oku tu’u ai pe ko ha kelekele hoko mai ‘oku ngaue’aki ‘o fekau’aki mo ia, ‘oku ngaue’aki ki hono fa’u, ngaahi, fa’o, kofukofu, fetuku, ngaahi, seevi, tauhi pe fakatau atu ‘o ha me’atokoni;

“**fa’u**” ‘oku ‘uhinga ki hono tō pe tauhi, fakaili pe ko hono fakamatu’otu’a ‘o ha me’atokoni ‘o kau ki ai hono faka’aonga’i, tatau faka-hu’akau mo e ngaahi monumanu ‘oku faama’i kimu’a hono tamate’i;

“**komiti-si’i fakasaienisi**” ‘oku ‘uhinga ki he komiti-si’i ‘oku fokotu’u ‘i he kupu 8(5)(a) ‘o e Lao ni;

“**fakatau atu**” ‘oku kau ki ai ‘a hono tuku atu, tu’uaki, tauhi, fa’oaki, faka’ali’ali, fetuku, hū atu, ‘oatu pe tiliva ke fakatau atu, pe ke fakafetongi pe ke tuku atu ki ha taha ‘i ha fa’ahinga founa pe ko e ‘oatu ki ha fa’ahinga totongi pe me’a kehe , pea ko e “kuo **fakatau atu**”, “**lolotonga fakatau atu**” mo e “**fakatau atu**” kuo pau ke faka’uhinga’i tatau mo ia;

“**ngaahi tu’unga ‘o e fa’u**” ‘oku kau ki ai ‘a e hū mai, tauhi, fetuku mo e fakatau atu;

“**me’atokoni fakatau ve’ehala**” ‘oku ‘uhinga ki he me’atokoni kuo taau ke faka’aonga’i leva ‘oku teuteu’i, fakatau atu pe tuku atu ke kai ‘i he ngaahi ve’ehala mo e ngaahi feitu’u fakapule’anga;

“**me’a**” ‘oku kau ki ai ha ngaahi me’a fefeka, huhu’a pe kasa;

“**lava ke muimui'i**” ‘oku ‘uhinga ki he malava ke muimui'i ‘a e halanga ‘o e me'atokoni ‘i he ngaahi tu'unga pau 'o hono fa'u, teuteu'i mo hono tufaki;

“**kuo fakalelei'i**” ‘oku ‘uhinga ki hono fakalanu, fakato'i, fakaefuefu, fakangingila, vali'i, hu'i, fakatolonga, fakaifo, hu'i pe fakafatu 'aki ha me'a, pea ko e “**fakalelei**” moe “**hono fakalelei'i**” kuo pau ke faka'uhinga'i tatau mo ia;

“**ngaahi tu'unga ta'ema'a**” ‘oku ‘uhinga ki he ngaahi tu'unga pe ngaahi 'atakai 'a ia te ne ala fakakonahi 'a e me'atokoni pe te ne fakatupunga ha maumau pe fakatu'utamaki ki he mo'ui;

“**me'alele**” ‘oku ‘uhinga ki ha vaka, vakapuna, me'a fetuku, saliate, koniteina, monumanu pe ha me'a kehe 'a ia te ne lava 'o fetuku 'a e me'atokoni mei he feitu'u 'e taha ki ha feitu'u kehe; pea ko e

“**lelei**” ‘o felave'i mo e me'atokoni, ‘oku ‘uhinga ki he faka-natula, ma'a, malu pea 'ikai fakamele'i.

KONGA II – PULE'I

3 Fokotu'u 'o e Ma'u Mafai Fakafonua ki he Me'atokoni

- (1) ‘Oku fokotu'u heni 'a e Ma'u Mafai Fakafonua ki he Me'atokoni.
- (2) ‘E hoko 'a e Minisita ko e Ma'u Mafai Fakafonua ki he Me'atokoni.

4 Ngaahi Fatongia 'o e Ma'u Mafai

Kuo pau ko e ngaahi fatongia tefito 'o e Ma'u Mafai ke:

- (a) ngaue'aki ha ngaahi founa ta'ofi 'a e hoko ha fakatu'utamaki 'o fakataumu'a ke fakapapu'i ko e katoa:
 - (i) ‘o e me'atokoni ‘oku fa'u 'i he Pule'anga ni, pe ki he ma'u me'atokoni fakalotofonua pe ke hū atu; pea
 - (ii) ‘o e me'atokoni ‘oku tufaki pe maketi'i 'i he Pule'anga ni, tatau ai pe pe ko e fē hono feitu'u tupu'anga;

‘oku fai pau ki he ngaahi tu'unga kuo tu'utu'uni ki he malu 'o e me'atokoni mo hono tu'unga lelei;
- (b) fokotu'utu'u mo fakafenāpasi 'a e ngaahi ngaue ki hono pule'i 'o e me'atokoni 'i he Pule'anga ni 'i he kotoa 'o e ngaahi halanga kotoa pē 'i hono fa'u, ngaohi mo hono tufaki;
- (c) ta'ofi mo malu'i mei ha ngaue kākā 'o fekau'aki mo hono fakatau atu 'o e me'atokoni;

- (d) fa'u ha ngaahi taumu'a ngāue mo e ngaahi tu'utu'uni ngaue ki he me'atokoni, ivi fakame'atokoni mo e malu 'a e me'atokoni, 'o kau ki ai 'a e ngaahi founa ngaue ki ha hoko mai ha me'a fakatu'upakē, pea siofi 'a hono fakahoko;
- (e) faka'ai'ai mo poupu'i 'a e fekumi ki he ngaahi me'a fekau'aki moe me'atokoni koe'uhi ke malava hono langa fakalalakaka 'a e ngaahi ngaue ki he me'atokoni' 'i he Pule'anga ni;
- (f) fakahoko ha ngaahi ngaue ki hono sivi'i mo hono fakamo'oni'i 'a e malu mo e tu'unga lelei 'a e me'atokoni 'o hangē ko ia 'e fiema'u;
- (g) femahino'aki mo e ngaahi kupu kotoa 'i he seini 'o e teuteu'i 'o e me'atokoni' 'i hono fakahoko 'enau ngaahi ngaue 'i he kupu ni;
- (h) 'oatu ha fale'i, fakamatala pe tokoni ki ha ma'u mafai fakapule'anga fekau'aki mo hono pule'i 'o e me'atokoni, malu 'o e me'atokoni, fakapapu'i 'a e tu'unga lelei 'o e me'atokoni mo e fefakatau'aki 'o e me'atokoni;
- (i) ma'u mai, fokotu'utu'u mo hono toutou vakai'i ha fakamatala fekau'aki mo hono pule'i 'o e me'atokoni, malu 'o e me'atokoni, fakapapu'i 'a e tu'unga lelei 'o e me'atokoni, fefakatau'aki 'o e me'atokoni mo e ivi fakame'atokoni' 'i he Pule'anga ni;
- (j) faka'ai'ai 'a e ako'i 'o e kakai ma'u me'atokoni' fekau'aki mo e malu 'o e me'atokoni' mo e ma'u me'atokoni lelei; mo
- (k) fakahoko ha ngaahi ngaue kehe fekau'aki mo e pe kaunga tonu ki he ngaahi me'a 'oku fakahā kimu'a'.

5 Patiseti mo e Pa'anga 'o e Ma'u Mafai

Tanaki atu ki ha pa'anga patiseti fakata'u kuo vahe'i 'e he Fale Alea, kuo pau ke kau 'i he pa'anga 'a e Ma'u Mafai' 'a e ngaahi pa'anga pe ngaahi koloa kehe 'a ia 'e ala ma'u pe tuku atu ki he Ma'u Mafai pe ko e pa'anga tokoni, ngaahi totongi tokoni, ngaahi foaki pe ngaahi me'a'ofa.

6 Fokotu'u 'o e Kosilio Fakafonua ki he Me'atokoni

- (1) 'Oku fokotu'u heni 'a e Kosilio Fakafonua ki he Me'atokoni.
- (2) Kuo pau ki he Kosilio ke kau ki ai 'a e kau memipa 'e 'ikai toe tokosi'i ange 'i he toko tolu (3) pe toe tokolahi ange 'i he toko fitu (7), 'a ia 'e fakanofu 'e he Minisita 'i he loto ki ai 'a e Kapineti, pea ko e memipa 'e taha 'e fakanofu ko e sea.
- (3) 'E ma'u lakanga 'a e kau memipa 'o e Kosilio 'i he ta'u 'e ua pea 'e malava ke toe fakanofu kinautolu ko e memipa.
- (4) 'E ngofua ki he Kosilio ke fakakau fakataimi ha taha ke memipa fakalahi 'i he Kosilio.
- (5) Kuo pau ko e kau memipa fakataimi fakalahi ke nau –

- (a) ma'u lakanga ki he ngaahi taimi pea 'i he ngaahi tu'unga mo e ngaahi fiema'u 'a ia 'e tu'utu'uni 'e he Minisitā; pea
 - (b) te nau ma'u 'a e ngaahi totonu, ngaahi mafai mo e ngaahi fatongia tatau mo e kau memipa 'o e Kosilio.
- (6) Kuo pau ke totongi ki he kau memipa 'o e Kosilio 'a e ngaahi totongi fakataha 'o fakataha ki he tu'utu'uni 'a e Pule'anga'.
- (7) 'E ngofua ki he Minisita ke ne fakahifo ha memipa koe'uhi ko ha 'ulungaanga ta'efe'unga, 'ikai malava 'a e sino pe 'atamai ke to e ngāue lelei, pe fepaki 'a e ngaahi taumu'a pe 'i ha halaia ki ha hia.
- (8) Ko e tokolahi kuo pau ke ma'u kimu'a pea lava ha fakataha 'a e Kosilio 'e 'ikai toe tokosi'i hifo 'i he vaeua 'a e kau memipa 'o e Kosilio.
- (9) 'E ngofua ki he Kosilio ke ne tu'utu'uni 'a e ngaahi founa ke fakahoko 'aki 'ene ngaahi fakataha pea mo e founa ngaue ke muimui ki ai lolotonga 'a e ngaahi fakataha ko ia', ka kuo pau ke fakataha 'o 'ikai toe si'i hifo he tu'o fa 'i he ta'u.

7 Sekelitali

- (1) Kuo pau ke 'i ai 'a e sekelitali 'a ia ko hono fatongia ke pou pou'i mo fakafaingofua'i 'a e ngaue faka'aho 'a e Kosilio, 'o kau ki ai 'a e ngaahi fakataha mo e ngaahi fetu'utaki.
- (2) Kuo pau ko e sekelitali 'e fokotu'u ia 'e he Ma'u Mafai.

8 Ngaahi Fatongia 'o e Kosilio

- (1) Ko e ngaahi fatongia 'o e Kosilio ko e:
 - (a) fale'i 'a e Ma'u Mafai ki hono pule'i 'o e me'atokoni, malu 'o e me'atokoni mo fakapapau'i 'a e tu'unga lelei 'o e me'atokoni, 'o kau ki ai hono fa'u, ngaohi, hū mai, hū atu, leipolo mo e fakatau atu 'o e me'atokoni, malu'i 'o e kau ma'u me'atokoni mo e ngaahi 'isiū 'oku 'asi hake fekau'aki mo e pule'i 'o e me'atokoni, kau ai 'a e me'atokoni fakatau ve'ehala mo e me'atokoni 'oku taumu'a ke tufaki (catering);
 - (b) fakahoko 'a e fatongia ki hono siofi 'a e fakahoko 'o e ngaahi fatongia 'o e Ma'u Mafai;
 - (c) 'oatu ha tokoni mo ha fale'i ki hono fokotu'utu'u, vakai'i mo fakahoko 'o e ngaahi tu'utu'uni ngaue ki he me'atokoni, kau ai 'a e ngaahi founa mo e ngaahi ngaue ki ha me'a fakatu'upakē;
 - (d) fokotu'u mo tokoni 'i hono teuteu'i mo liliu 'a e ngaahi tu'utu'uni, ngaahi fekau, ngaahi tu'unga, ngaahi founa ngaue, ngaahi fakahinohino mo e ngaahi fanongonongo 'i he Lao ni;

- (e) vakai'i 'a e ngaahi lāunga mo e ngaahi fakakikihi kuo fakahū 'o fekau'aki mo e ngaahi tu'utu'uni kuo fakahoko pe ko e ngaahi ngaue faka'ofisiale kuo fakahoko 'i he Lao ni;
- (f) tufaki 'a e fakamatala kuo ma'u mei he Komisoni Koteki 'Alimentalisi (CODEX), IPPC, pe ko e OIE pe ko ha sino fakavaha'apule'anga pe fakafeitu'u 'oku nau fokotu'utu'u 'a e ngaahi tu'unga 'o e me'atokoni mo fokotu'utu'u hono tufaki 'o e ngaahi tu'unga fakaangaanga 'i he Pule'anga ni pea mo hono tānaki 'o e ngaahi fakakaukau fekau'aki mo ia mei ha ni'ihi 'oku nau mahu'inga'ia ai mei he Pule'angá pe mei tu'a he Pule'anga;
- (g) fale'i fekau'aki mo e kau 'a e Pule'anga ni ki he Komisoni Koteki 'Alimentalisi (CODEX), ko e IPPC mo e OIE mo honau ngaahi kupu iiki, 'o kau heni 'ene fakafongia 'i ha ngaahi fakataha;
- (h) faka'ai'ai 'a e ako'i 'o e kau ma'u me'atokoni fekau'aki mo e malu 'o e me'atokoni mo e ivi fakame'atokoni;
- (i) 'iate ia pe, alea'i ha me'a fekau'aki mo e me'atokoni 'i he Pule'anga ni, pea lipooti ki he Ma'u Mafai 'a e ngaahi alea; mo
- (j) fakahoko 'a e ngaahi fatongia kuo vahe'i ki ai 'i he Lao ni pe 'e he Ma'u Mafai.
- (2) Kuo pau ki he Kosilio ke ne –
- (a) fakahū ha lipooti fakata'u ki he Fale Alea'; pea
- (b) 'oatu ha tatau 'o e lipooti ko ia' ki ha taha pē te ne kole.
- (3) 'E ngofua ki ha taha pē ke kau ki ha ngaahi fakataha 'a e Kosilio' kapau 'e fakangofua 'e he Sea.
- (4) 'E ngofua ki he Kosilio' ke fili ha ngaahi komiti-si'i 'a ia 'oku ne pehē 'oku fiema'u', ke tokoni ki ai 'i hono fakahoko hono ngaahi fatongia.
- (5) (a) Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu-si'i (4), kuo pau ke fili 'e he Kosilio ha komiti-si'i fakasaienisi ke ne ngāue ki hono vakai'i ke fakasi'isi'i hono uesia 'a e malu 'o e me'atokoni' pe ko ha ngaahi ngaue fakasaienisi kehe 'a ia 'e vahe'i ki ai.
- (b) Kuopau ke tokanga'i 'e he komiti-si'i fakasaienisi' hono:
- (i) fakafuofua'i, 'a ia ko hono tali ha kole faka-'ofisiale pe 'iate ia pē, 'a e ngaahi fakatu'utamaki faka-fisikale, faka-kemikale pe faka-paiolosi ki he mo'ui lelei 'a e kakai 'a ia 'oku tupu 'i he seini 'o e teuteu me'atokoni;
- (ii) fale'i 'a e Kosilio mo e Ma'u Mafai ki he ngaahi founga taau ke fakahoko ke malu'i 'a e mo'ui lelei 'a e taha ma'u me'atokoni; mo
- (iii) 'oatu ha ngaahi fokotu'u ki he pe fa'u ha ngaahi tu'utu'uni pe ngaahi fakahinohino fakaangaanga ki ha ngaahi taumu'a 'oku 'i loto 'i hono ngaahi mafai.

- (c) 'I hono fakahoko hono ngaahi fatongia, kuo pau ki he komiti-si'i fakasaienisi ke ne fakakaukau'i:
 - (i) ha ngaahi fekumi fakasaienisi fakamuimui taha';
 - (ii) fakamatala fekau'aki mo e ngaahi tu'unga ngaue, ngaahi founa ngaue mo e founa hono fa'u;
 - (iii) ngaahi ola 'o e sipinga na'e to'o mo e 'analaiso na'e fakahoko'; mo e
 - (iv) ngaahi fakamatala kehe 'e fiema'u. .

9 Ngaahi mafai talifaki 'o e Minisita

- (1) Kapau 'e hā ki he Minisita, makatu'unga 'i ha fakamo'oni pau, kuo 'i ai ha tonounou lahi 'a e Kosilio ke fakahoko hono ngaahi fatongia, 'e ngofua ke ne tuku atu ki he Kosilio ha ngaahi tu'utu'uni 'a ia 'oku ne pehē 'oku taau'.
- (2) Kapau 'e 'ikai fai pau 'a e Kosilio ki he ngaahi tu'utu'uni ko ia', 'e ngofua ki he Minisitā ke –
 - (a) ne fakahoko ia (pea 'i he 'uhinga ko ia' 'e ngofua ke ne ngaue'aki ha mafai 'o e Kosilio); pe
 - (b) neongo 'a e kupu 6, fakahifo kotoa 'a e kau memipa 'o e Kosilio mei honau ngaahi lakanga pea, kimu'a ha taimi 'e toki fakahoko ai ha fili lakanga fo'ou, ke ne fakahoko 'e ia 'a e ngaahi fatongia 'o e Kosilio pe fili ha taha pe ni'ihi kehe kenau fakahoko.

10 Ngaahi mafai 'o e Minisita ke fili mo vahe'i

- (1) 'E ngofua ki he Minisita ke ne fili pe vahe'i ha taha 'oku ne ma'u 'a e taukei fe'unga' ke hoko ko ha:
 - (a) memipa fakalahi 'o tanaki atu ki he Kosilio';
 - (b) 'ofisa fakamafai ke ne fakahoko 'a e ngaahi fatongia kuo vahe'i ki he kau 'ofisa pehē 'i he Lao ni; pe
 - (c) taha 'analaiso faka'ofisiale 'i he taumu'a ke fakahoko 'a e Lao ni.
- (2) 'E ngofua ki he Minisita 'i hono fale'i 'e he Kosilio ke ne vahe'i ha fale fekumi ko ha fale fekumi faka'ofisiale 'i he taumu'a ke fakahoko 'a e Lao ni.

KONGA III – NGAahi TU'UTU'UNI FAKALUKUFUA

11 Mafai 'o e Ma'u Mafai ke fakangatangata pe tapui ha ngaahi me'a 'i he me'atokoni

'E ngofua ki he Ma'u Mafai, 'o makatu'unga mei ha ngaahi ola 'o ha 'analaiso fakasaienisi pe ko ha fakamatala fālala'anga fakasaienisi kehe pea fakatatau ki ha

ngaahi tu'unga 'oku ngaue'aki fakavaha'apule'anga, ke ne tapui pe tu'utu'uni ha ngaahi fakangatangata ki hono ngaue'aki 'o e ngaahi me'a 'oku t'ānaki atu ki he me'atokoni', ngaahi me'a fakakona mo e ngaahi me'a 'oku toka he me'atokoni pe ko e fafanga ki he monumanu.

12 Mafai 'o e Ma'u Mafai ke tapui 'a e hū mai pe ko e tō pe tauhi

Kapau 'e pehē 'e he Ma'u Mafai' 'o kapau 'e hū mai pe 'e tō mo tauhi ha kalasi pe fa'ahinga me'atokoni pau, 'e to'o pe faka'aonga'i mei ha feitu'u pau 'i he Pule'anga ni 'e hoko ia ke fakatu'utamaki pe fakatupu maumau ki ha ni'ihī te nau kai 'a e me'atokoni ko ia', 'e ngofua 'i ha tu'utu'uni ke ne tapui 'a hono hū mai, tō pe tauhi, to'o, faka'aonga'i pe ma'u 'o e me'atokoni ko ia'.

13 Ngaahi Mafai fakavavevave 'o e Ma'u Mafai

Kapau 'e fiema'u fakatu'upakē pe fakavavevave, koe'uhi ke ta'ofi pe fakasi'isi'i 'a e hoko ha faingata'a 'e fakatu'utamaki lahi ki he mo'ui 'a e kakai pe ke holoki 'a e tu'unga uesa kovi 'oku fakatu'utamaki ki he mo'ui 'a e kakai, 'e ngofua ki he Ma'u Mafai 'i ha tu'utu'uni ke ne:

- (a) tapui faka'aufuli 'a hono fa'u, ngaohi, teuteu'i pe fakatau atu ha me'atokoni 'i he kalasi 'e fakamahino pau 'e he Ma'u Mafai;
- (b) tu'utu'uni ki he anga hono fa'u, ngaohi, teuteu'i pe fakatau atu 'o ha me'atokoni 'i he kalasi ko ia';
- (c) ui fakafoki pe ko hono fekau'i ke fakafoki mei hano tufaki ha me'atokoni 'i he kalasi kuo fakamahino pau 'e he Ma'u Mafai 'o fakatatau ki he ngaahi founa ngāue kuo tu'utu'uni';
- (d) fekau'i ke vakai'i pe sivi'i ha fa'ahinga me'atokoni 'o hangē ko ia kuo tu'utu'uni';
- (e) fekau'i ke puke pe fakamavahe'i ha fa'ahinga me'atokoni 'i ha feitu'u pea tapui hono 'ave ha me'atokoni mei he feitu'u ko ia' 'i he ngaahi taimi 'e tu'utu'uni 'e he Ma'u Mafai'; pea
- (f) fekau'i ke faka'auha pe tuku atu 'i ha founa kehe ha fa'ahinga me'atokoni 'a ia 'e pehē 'e he Ma'u Mafai 'oku taau'.

14 Ngaahi Pisinisi me'atokoni

- (1) Kuo pau ke fai pau 'a e ngaahi feitu'u kotoa, 'o kau ki ai 'a e ngaahi fale ngaue 'oku ngaue'aki ki hono teuteu'i, fakatau atu, faka'ali'ali pe tauhi 'o ha me'atokoni ki he mo e ngaahi tu'unga 'oku tu'utu'uni 'i he ngaahi tu'utu'uni 'oku fa'u 'i he Lao ni.
- (2) Kuo pau ke kole laiseni 'a e ngaahi pisinisi me'atokoni kotoa 'o fakatatau ki he ngaahi founa 'e tu'utu'uni 'i he ngaahi tu'utu'uni 'i he Lao ni.

15 Malava ke muimui'i

- (1) Kuo pau ke fokotu'u mo ngaue'aki 'e he ngaahi pisinisi me'atokoni ha founga ngaue 'e malava ai ke 'ilo'i 'e ha taha ha:
- (a) taha tufaki (supplier) ; pe ha
 - (b) taha na'a ne ma'u mai;
- ha monumanu 'oku ma'u mei hono sino' ha me'atokoni, me'atokoni pe me'a 'a ia na'e taumu'a pe na'e 'amanaki ke ngaohi'aki ha me'atokoni.
- (2) 'I hono fiema'u 'e he Ma'u Mafai, kuo pau ke faka'atā atu 'e he ngaahi pisinisi me'atokoni' 'a e ngaahi fakamatala kotoa kuo tānaki 'i he founga ngaue kuo fokotu'u 'i he kupu-si'i (1).

16 Ngaahi tu'utu'uni ki he ma'a

Kuo pau ke fai pau 'a e ngaahi pisinisi me'atokoni mo 'enau kau ngaue ki he ngaahi tu'utu'uni kotoa 'oku fiema'u ki he ma'a' 'a ia kuo fokotu'u 'i he Lao ni.

17 Leipolo

- (1) Kuo pau ke 'i ai ha leipolo 'o e kofukofu me'atokoni kotoa 'oku fakataumu'a ke fakatau atu 'i he Pule'anga ni ke:
- (a) fakafaingofua'i hono muimui'i';
 - (b) faka'ali'ali 'a e ngaahi fakaikiiki pau 'oku ngofua ke fekau'i 'e ha tu'utu'uni; pea ke
 - (c) 'i he lea faka-Pilitania pe faka-Tonga pe fakatou'osi.
- (2) Kapau 'oku faka'ali'ali ke fakatau atu ha me'atokoni kehe ange mei he me'atokoni kofukofu, kuo pau ke leipolo 'o fakatatau ki hono tu'utu'uni 'i he ngaahi tu'utu'uni 'oku fa'u 'i he Lao ni.

KONGA IV – NGAHI SIVI**18 Ngaahi taumu'a 'o e sivi**

Kuo pau ke 'i ai 'a e ngaahi mafai 'o e kau 'ofisa fakamafai 'i he Lao ni ke sivi 'a e -

- (a) ngaahi pisinisi me'atokoni mo honau ngaahi 'ataakai mo e ngaahi naunau kuo fokotu'u', pea pehē ki he founga hono fetuku, ngaahi me'angaue mo e ngaahi naunau;
- (b) ngaahi me'a 'oku fo'u 'aki 'a e me'atokoni, ngaahi me'a 'oku tanaki ki he me'atokoni, ngaahi faito'o pea mo ha me'a pē pe ko e ngaahi founga 'oku ngaue'aki ki hono fa'u, ngaohi pe ngaahi 'o e me'atokoni;

- (c) kau ngaue 'oku fakangaue' i 'i he pisinisi me'atokoni;
- (d) naunau kofukofu;
- (e) fakama'a, faito'o mo hono tauhi 'o e pisinisi me'atokoni; mo e
- (f) leipolo.

19 Ngaahi mafai 'o e kau 'ofisa fakamafai

- (1) Kuo pau ke 'i ai 'a e mafai 'o e 'ofisa fakamafai ke hū 'i ha taimi 'oku fakapotopoto ta'e 'i ai ha tohi kumi koloa ki ha pisinisi me'atokoni, ngaahi feitu'u, me'alele, vaka, vakapuna pe me'a uta kehe koe'uhi ke ne-
 - (a) sivi, hua mo vakai' i 'a e ngaahi me'a fo'u'aki 'a e me'atokoni, me'atokoni pe ngaahi naunau;
 - (b) fakahoko 'a e ngaahi fakatotolo mo hono vakai' i 'a ia 'e fiema'u ke fakapapau' i pe kuo fakahoko ha hia pe kuo maumau' i ha fatongia 'o felave' i mo e ngaahi tu'utu'uni ki he ngaahi tu'unga mo e ma'a;
 - (c) fiema'u hono 'omai ha tohi ngaue 'oku felave' i mo ha ngaue, me'a (matter) pe me'a (thing) 'oku lolotonga fakatotolo' i 'o kau ki ai ha laiseni pe ngofua 'oku fiema'u 'e he Lao ni;
 - (d) siofi ha ngaue 'oku fakahoko 'i he ngaahi feitu'u;
 - (e) lau 'a e ngaahi mahu'inga 'oku lekooti 'aki 'a e ngaahi me'angaue fua kuo fokotu'u 'i he ngaahi feitu'u ko ia pe 'aki ha ngaahi me'angaue 'oku tauhi 'e he 'ofisa fakamafai;
 - (f) fai ha ngaahi faitā;
 - (g) puke ha fa'ahinga me'a 'oku fo'u'aki 'a e me'atokoni, me'atokoni, me'a ngaue pe tohi ngaue 'oku mahamahalo' i fakapotopoto 'oku ngaue'aki 'o maumauai 'a e ngaahi kupu 'o e Lao ni; pea ke ne
 - (h) fiema'u mei ha taha ha tokoni 'a ia 'oku fiema'u ki he ngaue fakatotolo pe vakai' i.
- (2) Koe'uhi ko e ngaahi taumu'a 'o e kupu si'i (1)(g), kuo pau ke 'oatu 'e he 'ofisa fakamafai ki he taha 'o'ona pe 'i ai 'i he feitu'u ko ia' ha tohi tali 'oku fakatou fakamo'oni hingoa ki ai 'a e 'ofisa fakamafai' mo e taha 'o'ona pe 'i ai 'i he feitu'u ko ia'.
- (3) 'E ngofua ki ha 'ofisa fakamafai 'oku ne fakahoko hono mafai 'i he kupu ni ke kole ke 'i ai pe ke tokoni ki ai ha 'ofisa polisi 'a ia te ne pehē 'oku fiema'u.
- (4) Kuo pau ke 'i ai 'a e mafai 'a e 'ofisa fakamafai, 'i he taumu'a ke faa' i ha taha, ke ne ta'ofi, fā pe tauhi ha taha 'a ia 'oku 'i ai ha ngaahi 'uhinga fakapotopoto ke tui kuo ne fakahoko ha hia 'i he Lao ni.
- (5) Kuo pau ke 'i ai 'a e mafai 'o e 'ofisa fakamafai ke puke ha taha 'a ia 'oku 'i ai 'a 'ene 'uhinga fakapotopoto ke tui kuo ne fakahoko ha hia 'i he Lao ni.

- (6) Kuo pau ki ha 'ofisa fakamafai ke ne fakahā 'ene kaati fakamafai'i faka'ofisiale' 'i hono fiema'u 'e ha taha 'oku uesia 'i hono fai pe fakahoko 'o ha mafai, ngaue pe fatongia 'o ha 'ofisa fakamafai 'i he Lao ni.

20 Ngaahi totonu mo e ngaahi fatongia 'o kinautolu 'oku 'o'ona pe 'oku nau tokanga'i ha pisinisi me'atokoni

'I he lolotonga ha sivi 'oku fakahoko 'i he kupu 19, ko e tokotaha 'oku 'o'ona pe ko ha taha kehe 'oku ne tokanga'i 'a e pisinisi me'atokoni pe ko ha taha ngaue 'oku lolotonga 'i he pisinisi me'atokoni:

- (a) 'e ngofua ke ne fakafe'ao holo ki he 'ofisa fakamafai;
- (b) kuo pau ke ne 'oatu 'a e fakamatala pe ngaahi tohi ngaue 'oku fiema'u 'e he 'ofisa fakamafai fekau'aki mo e ngaahi naunau kuo fokotu'u, ngaahi me'a ngaue, ngaahi naunau, ngaahi tu'utu'uni ngaue, ngaahi founa ngaue pe ko ha ngaahi me'a kehe 'oku fekau'aki mo ha sivi; pea
- (c) kuo pau ke ne faka'ataa ke to'o ha ngaahi sipinga pea mo hono tanaki ha ngaahi fakamo'oni 'o kau ki ai 'a e faitā.

21 Fanongonongo ke fakalelei'i

Kapau 'oku 'i ai ha ngaahi 'uhinga lelei ke tui ai ha 'ofisa fakamafai ko e taha 'oku 'o'ona pe ko e tokotaha 'oku ne tokanga'i 'a e pisinisi me'atokoni 'oku 'ikai ke fai pau ki he Lao ni, 'e ngofua ke ne 'oatu ha fanongonongo ke fakalelei'i ki he taha 'oku 'o'ona pe ko e tokotaha 'oku ne tokanga'i:

- (a) 'o fakahā 'a e ngaahi 'uhinga 'oku tui ai 'e he 'ofisa fakamafai kuo maumau'i 'a e Lao ni;
- (b) 'o fakahā pau 'a e ngaahi me'a 'oku pehē 'e he 'ofisa fakamafai kuo pau ke fakahoko 'e he taha 'oku 'o'ona pe ko e tokotaha 'oku ne tokanga'i ke fakalelei'i 'a e ngaahi tōnounou 'oku lau ki ai 'i he palakalafi (a); pea ke
- (c) fiema'u 'a e taha 'oku 'o'ona pe tokotaha 'oku ne tokanga'i ke fakahoko 'a e ngaahi me'a ko ia', pe ngaahi me'a 'a ia 'oku tatau mo ia', 'i loto 'i he vaha'a taimi 'oku fakahā pau 'i he fanongonongo'.

22 Me'atokoni 'ikai fe'unga ke kai

- (1) Kapau 'e hā mai 'oku ta'efe'unga ha me'atokoni 'i ha pisinisi me'atokoni ke kai 'e he kakai pe 'oku ngalingali ke ne fakatupu ha maumau pe fakatu'utamaki ki he mo'ui 'a e kakai', kuo pau ki ha 'ofisa ma'u mafai ke ne -
- (a) puke mo sila'i tāpuni'i 'a e me'atokoni ko ia', pea 'oatu 'a e fanongonongo tohi ki he taha 'oku 'o'ona pe ko e tokotaha 'oku ne tokanga'i 'a e pisinisi me'atokoni' 'e ta'ofi fakataimi hono fakatau atu,

- to'o, ngaahi, ue'i pe liliu kehe 'a e me'atokoni ko ia' pe ko hano kongā 'e fakahā pau, ta'e fakangofua 'e he 'ofisa fakamafai;
- (b) 'oatu ha fanongonongo tohi 'o tu'utu'uni fakataimi ke fetuku 'a e me'atokoni ko ia' ki ha feitu'u kuo fakahā pau; pe
- (c) 'oatu ha fanongonongo tohi 'o tu'utu'uni ke faka'auha 'i he taimi pē ko ia' 'a e me'atokoni'.
- (2) Kapau 'e fakahoko ha ngaue 'i he kupu-si'i (1) koe'uhi ko ha fakatu'utamaki ki he mo'ui 'a e kakai, kuo pau ki he 'ofisa fakamafai ke ne fakahā leva ki he Ma'u Mafai 'a ia kuo pau te ne fanongonongo ki he ngaahi kupu kehe 'o e ngaahi potungaue fakapule'anga pe ta'efakapule'anga koe'uhi ke fakahoko kotoa 'a e ngaahi ngaue 'oku fiema'u ke fakapapau'i 'oku malu 'a e kakai pea malu'i 'a e kau ma'u me'atokoni', 'o kau ki ai ha ngaahi fanongonongo fakatokanga, ngaahi tu'utu'uni fakafoki, fakangatangata hono fakamaketi'i, tapui pe ko ha ngaahi ngaue taau kehe 'e fakahoko.
- (3) 'I he vave taha 'e ala lava', pea kuo pau ke fakahoko 'i loto 'i he 'aho 'e 14, kuo pau ki ha 'ofisa fakamafai 'oku fakahoko ngaue 'i he kupu-si'i (1)(a) pe (b) ke ne vakai'i 'a e tu'unga 'o e pisinisi me'atokoni kuo uesia' ke fakapapau'i kuo 'ikai ke kei hoko 'a e ngaahi tu'unga na'e 'oatu ai 'a e fanongonongo', pea kapau ko e 'ofisa fakamafai':
- (a) 'oku ne fiemalie ki ai, kuo pau ke ne kaniseli 'a e fanongonongo' pea kapau 'e taau, ke ne fakangofua 'a hono tukuange 'o ha me'atokoni mei he feitu'u 'oku tauhi ai; pe
- (b) 'oku ta'efiemalie ki ai, 'e ngofua ke ne tu'utu'uni ke faka'auha pe tuku atu 'a e me'atokoni ko ia' koe'uhi' ke 'oua 'e toe ma'u me'atokoni mei ai ha taha, pea kuo pau ke ne siofi 'a hono faka'auha 'o e me'atokoni ko ia'.

KONGA V – HŪ MAI MO E HŪ ATU

23 Ngaahi fiema'u ki he me'atokoni hū mai

- (1) Kuo pau ke 'ikai hū mai ha me'atokoni ki he Pule'anga ni tukukehe ka 'omai fakataha mo e ngaahi tohi ngaue kuo tu'utu'uni' pea tukukehe 'o kapau 'oku tuku atu ke sivi 'e he Ma'u Mafai 'i he taulanga 'oku hū mai ai'.
- (2) 'E ngofua ki he Minisita 'i hono fale'i 'e he Kosilio ke tu'utu'uni 'i ha ngaahi tu'utu'uni kuo pau ke 'ikai hū mai ha fa'ahinga me'atokoni pau ki he Pule'anga ni tukukehe 'o kapau na'e fa'u mo ngaahi 'o fakatatau ki he ngaahi tu'unga kuo tu'utu'uni'.

24 Sivi mo to'o sipinga

- (1) 'E ngofua ki ha 'ofisa fakamafai ke sivi ha me'atokoni kuo hū mai ki he Pule'anga ni pea, koe'uhi ko e taumu'a ke 'analaiso pe sivi ia, to'o ha ngaahi sipinga 'o e me'atokoni ko ia'.
- (2) 'O 'ikai uesia 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu-si'i (1), 'e ngofua ki he Minisita, 'o makatu'unga 'i ha ngaahi fakafuofua 'o e ala hoko ha fakatu'utamaki, 'i ha tu'utu'uni ke ne fakahā ha me'atokoni ko ha me'atokoni 'oku ma'olunga 'ene ala fakatu'utamaki' pea ko e me'atokoni ko ia' 'i hono hū mai ki he Pule'anga ni kuo pau ke 'oatu ia ke sivi, to'o hano sipinga mo 'analaiso pea 'e ngofua pe ke tukuange ke tufaki mo fakatau atu 'o kapau 'oku fakapapai' 'e he ngaahi ola 'o e sivi, to'o sipinga mo e 'analaiso' 'oku fe'unga ia ke ma'u 'e he kakai'.
- (3) Kapau 'oku to'o ha ngaahi sipinga 'i he kupu-si'i (1), kuo pau ki he 'ofisa fakamafai, 'i he 'i ai 'a e taha 'oku 'o'ona pe ko e taha hū mai pe ko ha taha 'oku ne tokanga'i 'a e me'atokoni, ke ne sila'i pea faka'ilonga'i 'o hange ko ia kuo tu'utu'uni.
- (4) Kapau kuo to'o ha sipinga 'o fakatatau ki he kupu-si'i (1), kuo pau 'e 'ikai tukuange 'e ha 'ofisa fakamafai 'a e uta ko ia na'e to'o mei ai tukukehe kapau 'e 'oatu ha tohi fakamo'oni mei he taha 'analaiso faka'ofisiale 'o hā ai ko e me'atokoni ko ia' 'oku fai pau ki he ngaahi fiema'u 'a e Lao ni.
- (5) Kuo pau ke fua 'e he taha hū mai 'a e ngaahi fakamole 'o ha sivi, 'analaiso mo e tauhi lolotonga 'oku fakahoko ha 'analaiso.

25 Toe leipolo mo toe fakalelei'i

- (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu-si'i (2), 'oku tapui ke hū mai ha me'atokoni 'oku 'ikai fai pau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni.
- (2) Kapau 'e 'i ai ha fa'ahinga me'atokoni 'oku feinga'i ke hū mai ki he Pule'anga ni, kapau 'e fakatau atu 'i he Pule'anga ni 'e maumau ai 'a e Lao ni, 'e ngofua ki he Ma'u Mafai ke fakangofua ke hū mai 'o fakataumu'a 'ata'atā pē ki hono toe leipolo pe toe fakalelei'i 'o hangē ko ia kuo tu'utu'uni.
- (3) Kapau 'oku 'ikai fakahoko ha toe leipolo pe toe fakalelei 'i i loto 'i he vaha'a taimi kuo tu'utu'uni 'i he kupu si'i (2), kuo pau ke hū atu pe faka'auha 'e he taha hū mai' 'a e me'atokoni ko ia' pea ne fua pe 'ene fakamole'.
- (4) Kapau 'e 'ikai toe hū atu pe faka'auha 'e ha taha hū mai ha me'atokoni kuo hū mai 'a ia 'oku tu'utu'uni 'i he kupu-si'i (3), 'e ngofua ki he Ma'u Mafai' ke tu'utu'uni ke faka'auha pe ko 'ene faka'auha 'e ia 'a e me'atokoni kuo hū mai'.
- (5) Kuo pau 'e 'ikai ke ta'ofi 'e ha tu'utu'uni 'a e Ma'u Mafai ke fekau'i hono faka'auha pe li'aki ha me'atokoni 'i he kupu-si'i (4) ha 'eke mei he Pule'anga' ha mo'ua 'amuange ki he ngaahi fakamole 'o e faka'auha ko ia'.

26 Ngaahi fiema'u ki hono hū atu 'o ha me'atokoni

- (1) Kuo pau ke 'ikai hū atu ha me'atokoni mei he Pule'anga ni tukukehe ka kuo fakamo'oni'i 'e he Ma'u Mafai 'o fakatatau ki he ngaahi founa ngaue kuo tu'utu'uni 'oku:
- (a) fe'unga ke kai 'e he kakai;
 - (b) fa'u, ngaohi pe teuteu'i 'o fakatatau ki he ngaahi tu'unga kuo tu'utu'uni; pea
 - (c) fakakakato 'a e ngaahi fiema'u 'a e fonua 'oku ne hū mai'.
- (2) Kuo pau ko e Ma'u Mafai' 'a e mafai totonu ki he ngaahi taumu'a ki hono fakamo'oni'i 'o e ngaahi koloa me'atokoni ki hono hū atu.

KONGA VI – NGAHI HIA MO E NGAHI TAUTEA**27 Fakatau 'o e ngaahi me'atokoni 'ikai lelei**

- (1) Ko ha taha 'oku ne fakatau atu ha me'atokoni:
- (a) 'oku ma'u ai pe 'i ai ha me'a kona pe fakatu'utamaki;
 - (b) 'oku 'ikai lelei pe 'oku 'ikai fe'unga ke ma'u 'e he kakai;
 - (c) kuo fakamele'i; pe
 - (d) 'oku fakatupu maumau ki he mo'ui 'a e kakai;
- 'oku ne fakahoko 'a e hia.
- (2) 'I hono fakapapau'i pe 'oku fakatupu maumau ha me'atokoni ki he mo'ui 'a e kakai', kuo pau ke fai 'a e tokanga 'o 'ikai ngata pe ki he ala uesia 'e he me'atokoni ko ia' 'a e mo'ui ha taha 'oku ne kai', ka 'e kau ki ai 'a e uesia tātānaki 'o e ngaahi me'atokoni 'oku fa'unga tatau mo ia ki he mo'ui 'a e taha 'oku ne kai ha me'atokoni pehē 'i he lahi angamaheni.

28 Fakatau atu 'o e me'atokoni 'oku 'ikai ke ne fakakakato 'a e ngaahi tu'unga

- (1) Ko ha taha 'oku ne teuteu'i pe fakatau atu ha me'atokoni kuo 'i ai ha tu'unga kuo tu'utu'uni ki ai 'oku ne fakahoko 'a e hia tukukehe ka fakakakato 'e he me'atokoni' 'a e tu'unga ko ia'.
- (2) Ko ha taha 'oku ne fakatau atu ha me'atokoni 'a ia 'oku hā ai pe 'oku fakapipiki ki ai, pe 'oku 'i ha kofukofu 'oku hā ai pe 'oku fakapipiki ki ai, ha hingoa 'o ha me'atokoni 'a ia 'oku 'i ai ha tu'unga kuo tu'utu'uni ki ai 'oku ne fakahoko 'a e hia tukukehe ka fakakakato 'e he me'atokoni 'a e tu'unga kuo tu'utu'uni ki he me'atokoni ko ia.

29 Leipolo loi pe takihala

- (1) Ko ha taha 'oku ne fa'o pe leipolo ha me'atokoni 'i ha founga 'oku loi pe takihala pe 'oku 'ikai ke fai pau ki he ngaahi tu'unga 'o e leipolo kuo tu'utu'uni 'i he Lao ni 'oku ne fakahoko 'a e hia.
- (2) Ko ha taha 'oku ne fakatau atu ha me'atokoni 'aki ha leipolo loi mo takihala pe ko ha leipolo 'oku 'ikai fai pau ki he ngaahi tu'unga 'o e leipolo 'oku tu'utu'uni 'i he Lao ni 'oku ne fakahoko 'a e hia.

30 Ngaahi hia fakalukufua

Ka 'i ai ha taha 'oku ne:

- (a) teuteu'i, tauhi, ngaahi pe fakatau atu ha me'atokoni 'i ha ngaahi tu'ungata'ema'a;
 - (b) hū mai, hū atu, fa'u, ngaohi, teuteu, tauhi pe fakatau atu ha me'atokoni 'a ia 'oku ne maumau'i ha kupu 'o e Lao ni;
 - (c) fakalele ha pisinisi me'atokoni ta'e 'i ai ha laiseni kuo tu'utu'uni 'i he Lao ni;
 - (d) 'ikai fai pau ki ha tu'utu'uni kuo tuku atu 'i he kupu 12 pe 13;
 - (e) 'ikai fokotu'u pe ngaue'aki ha founga ngaue muimui'i 'o fakatau ki he kupu 15(1);
 - (f) 'ikai muimui ki he ngaahi tu'utu'uni ki he ma'a' 'oku fokotu'u 'i he Lao ni;
 - (g) 'ikai fakapapai'i 'oku muimui 'a e kau ngaue kotoa 'o ha pisinisi me'atokoni ki he ngaahi founga ngaue kuo tu'utu'uni;
 - (h) 'ikai leipolo ha me'atokoni 'o hange ko ia kuo tu'utu'uni 'i he kupu 17;
 - (i) 'ikai fai pau ki ha fanongonongo ke fakalelei'i kuo 'oatu 'i he kupu 21;
 - (j) ala ta'e ha ngofua ki ha sipinga me'atokoni kuo to'o 'i he Lao ni;
 - (k) maumau'i ha sila pe liliu ha ngaahi faka'ilonga kuo fokotu'u 'e ha 'ofisa fakamafai ta'e 'i ai ha ngofua;
 - (l) 'oatu ha fakamatala loi ki ha 'ofisa fakamafai;
 - (m) feinga ke fakaloto'i ta'etotonu ha 'ofisa fakamafai 'i he fakahoko hono ngaahi fatongia faka-'ofisiale 'i he Lao ni; pe
 - (n) faka'ali'ali loi'i ko ha 'ofisa ia kuo fakamafai'i;
- 'oku ne fakahoko 'a e hia.

31 Ngaahi Hia 'a e kau 'ofisa fakamafai

Ko ha 'ofisa fakamafai 'oku ne:

- (a) puke ha me'atokoni 'i ha 'uhinga kehe ange mei he ngaahi 'uhinga kuo tu'utu'uni 'i he Lao ni;
 - (b) fakahā ha fakamatala na'e ma'u lolotonga 'ene fakahoko hono ngaahi fatongia faka'ofisiale 'i he Lao ni tukukehe ka fiema'u ke fai pehē 'i hano fekau'i 'e hono pule pe ko ha Fakamaau'anga; pe
 - (c) tali ha pa'anga pe ha monu'ia kehe mei ha taha 'oku kaunga ki hono fakahoko 'a e ngaahi mafai faka'ofisiale 'i he Lao ni;
- 'oku ne fakahoko ha hia.

32 Pulusi ha tu'uaki 'oku loi pe takihala

Ko ha taha 'oku ne, 'i he taumu'a ke fakahoko pe tu'uaki hono fakatau atu ha me'atokoni, pulusi pe fakatupu hono pulusi 'o ha tu'uaki 'oku loi pe takihala 'oku ne fakahoko ha hia.

33 Ngaahi hia 'oku fakahoko 'e he ngaahi kautaha

Kapau 'e fakamo'oni'i na'e fakahoko ha hia 'i he Lao ni 'e ha kautaha pea na'e fakahoko 'i ha loto ki ai pe kau ai 'a e, pe hoko koe'uhi ko ha ta'etokanga 'a ha:

- (a) talekita, 'ofisa pule ngaue'anga, pule pe ko ha 'ofisa tu'unga tatau mo ia 'o e kautaha; pe
- (b) taha 'a ia 'oku pehē na'e ngaue 'i he tu'unga ko ia ko e talekita, 'ofisa pule ma'olunga, pule pe 'ofisa tatau mo ia;

kuo pau ke pehē ko e taha ko ia' mo e kautaha 'e halaia ki he hia pea kuo pau 'e ala faka'ilo mo tautea'i kinaua.

34 Ngaahi Tautea

- (1) Ko ha taha 'oku ne fakahoko ha hia 'i he Lao ni kuo pau 'e ala tautea ia 'i ha'ane halaia -
 - (a) kapau ko ha taha fakafu'ituitui:
 - (i) ko e fuofua fai hia, ke mo'ua pa'anga 'o 'ikai toe lahi hake 'i he \$10,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai toe laka hake 'i he ta'u 'e 3 pe fakatou'osi;
 - (ii) ko e toe fai hia 'amuiange, ko e mo'ua pa'anga 'o 'ikai lahi hake 'i he \$20,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai toe laka hake 'i he ta'u 'e 5 pe fakatou'osi;
 - (iii) ko e fai hia 'oku hokohoko atu, ke mo'ua pa'anga tanaki atu 'o 'ikai toe lahi hake 'i he \$300 pe ngaue popula 'i he 'aho 'e 30 ki he 'aho takitaha kotoa pe 'oku hokohoko atu ai 'a e fai hia; pea
 - (b) kapau ko ha kautaha:

- (i) ko e fuofua fai hia, ke mo'ua pa'anga 'o 'ikai toe lahi hake 'i he \$50,000;
 - (ii) ko e toe faihia 'amuiange, ke mo'ua pa'anga 'o 'ikai lahi hake 'i he \$100,000; pea
 - (iii) ko e fai hia hokohoko atu, ke mo'ua pa'anga tanaki atu 'o 'ikai toe lahi hake 'i he \$5000 ki he 'aho takitaha kotoa pe 'oku hokohoko atu ai 'a e fai hia.
- (2) 'I ha halaia ha taha ki ha hia 'i he Lao ni, 'e ngofua ki he Fakamaau'anga, 'o tanaki atu ki ha toe tautea kehe 'e hilifaki –
- (a) ke to'o fakataimi pe kaniseli ha laiseni ke fakalele ha pisinisi me'atokoni kuo foaki ki he taha kuo halaia; pea
 - (b) tu'utu'uni ke mole ki he pule'anga pea tuku atu 'o hange ko ia 'e ngofua ke tu'utu'uni 'e he Fakamaau'anga, ha me'atokoni, me'angaue, koloa, naunau, me'a pe me'a kehe 'o fekau'aki mo e hia na'e fakahoko pe na'e ngaue'aki 'o felave'i mo e fakahoko 'o e hia.

35 Ngaahi tautea tanaki atu

- (1) Kapau 'e fakahalaia'i ha taha 'oku 'o'ona ha pisinisi me'atokoni ki ha hia 'i he Lao ni, 'e ngofua ke tu'utu'uni 'e he Fakamaau'anga ko ia na'e fakahalaia'i ai' ke tapui fakataimi pe faka'aufuli:
- (a) hono ngaue'aki ha founga ngaue pe ha fa'ahinga me'angaue pau 'i he pisinisi me'atokoni ko ia';
 - (b) hono ngaue'aki 'o ha feitu'u 'oku fakatumu'a ki hono fakalele ha pisinisi me'atokoni; pe
 - (c) 'a e kau atu 'a e taha 'oku 'o'ona 'i hono fakalele 'o e pisinisi me'atokoni 'a ia na'e fekau'aki mo e hia na'e fakahoko pe fekau'aki mo ha pisinisi me'atokoni kehe 'i he Pule'anga ni.
- (2) Kuo pau ke kaniseli 'e he Fakamaau'anga ha tu'utu'uni fakataimi kuo 'oatu 'i he kupu-si'i (1) kapau kuo fakamo'oni'i 'e ha 'ofisa fakamafai 'oku 'ikai toe hoko 'a e ngaahi makatu'unga na'e tefito ai hono 'oatu 'a e tu'utu'uni.

KONGA VII – NGAahi ME'A KEHE

36 Totonu ke tangi

'E ngofua ki ha taha 'oku ta'efiemalie ki ha ngaue pe tu'utu'uni 'o ha 'ofisa fakamafai pe ha taha 'analaiso faka-'ofisiale 'i he Lao ni ke tangi ki he Kosilio 'i loto 'i he vaha'a taimi kuo tu'utu'uni pea kuo pau ke aofangatuku 'a e tu'utu'uni 'a e Kosilio.

37 Taukapo loto lelei

Kuo pau ke 'ikai ala mo'ua pe faka'ilo ha 'ofisa fakamafai, taha 'analaiso faka-'ofisiale pe ha fakafofonga kehe 'o e Ma'u Mafai' 'o fekau'aki mo ha me'a kuo fai 'i he loto lelei 'i he fakahoko hono ngaahi fatongia 'i he Lao ni.

38 Ngaahi me'a 'oku fakamahino

- (1) 'I ha hopo 'i he Lao ni, kuo pau ke tali ko e fakamo'oni fe'unga 'o e ngaahi mo'oni'i me'a', ha tohi fakamo'oni 'analaiso 'oku pehē 'oku fakamo'oni hingoa ki ai 'a e talekita pe 'ulu 'o e fale fekumi faka-'ofisiale pe ha taha 'analaiso faka-'ofisiale.
- (2) Ko e fakamo'oni ko ha kofukofu 'oku 'i loto ha me'atokoni 'a ia 'oku kau ki ai 'a e Lao ni na'e hā ai ha hingoa, tu'asila pe faka'ilonga fefakatau'aki kuo lesisita 'o e pisinisi me'atokoni pe taha 'a ia na'a ne fa'u, ngaohi pe fa'o, kuo pau ko e fakamo'oni fe'unga ia ko e me'atokoni ko ia na'e fa'u, ngaohi pe fa'o, pe ko fē pe 'e hoko, 'e he pisinisi me'atokoni pe taha ko ia'.
- (3) Kuo pau ke pehē ko ha me'a 'oku angamaheni hono ngaue'aki ke kai 'e he kakai', kapau 'e fakatau atu pe tuku atu, pe faka'ali'ali pe tauhi ke fakatau atu, tukukehe ka fakamo'oni'i 'oku 'ikai, na'e fakatau pe, ko fē pe 'e hoko', ke pehē pe na'e fakataumu'a ke fakatau atu ke kai 'e he kakai.
- (4) Kuo pau ke pehe ko ha me'a 'oku ngaue'aki angamaheni ke kai 'e he kakai, tukukehe ka fakamo'oni'i 'oku 'ikai, 'oku fakataumu'a ke kai 'e he kakai –
 - (a) kapau 'oku ma'u 'i ha feitu'u 'oku ngaue'aki ki hono teuteu'i, tauhi pe fakatau atu 'o e me'a ko ia; mo
 - (b) ha toe me'a 'oku angamaheni hono ngaue'aki ki hono fa'u pe ngaohi 'o ha me'a ke kai 'e he kakai 'a ia 'oku ma'u 'i ha feitu'u 'oku ngaue'aki ki hono teuteu'i, tauhi pe fakatau atu 'o e ngaahi me'a ko ia.
- (5) Ko ha me'a 'oku malava ke ngaue'aki 'i hono fa'u pe teuteu'i 'o ha me'a 'oku angamaheni hono ngaue'aki ke kai 'e he kakai 'a ia 'oku ma'u 'i ha feitu'u 'oku teuteu'i ai 'a e me'a ko ia, tukukehe ka fakamo'oni'i 'oku 'ikai, kuo pau ke pehē 'oku fakataumu'a ke ngaue'aki pehē.
- (6) Kapau 'e fiema'u 'e ha taha ha me'atokoni 'aki 'a e hingoa kuo tu'utu'uni ki ha me'atokoni 'a ia 'oku 'i ai ha tu'unga kuo tu'utu'uni'i ki ai, kuo pau ke lau 'o pehē na'e fiema'u 'e he taha ko ia' ha me'atokoni 'oku fai pau ki he tu'unga ko ia'.

39 Ngaahi taukapo fakalukufua

- (1) Kuo pau ko e taukapo 'i ha hopo ki ha hia 'i he Lao ni ki he taha faka'iloa ke ne fakamo'oni'i na'e 'ikai malava 'i he 'ene tokanga fakapotopoto taha ke ne 'ilo'i ko e fakatau atu 'o e me'atokoni te ne maumau'i 'a e Lao ni.

- (2) Kuo pau ko e taukapo 'i he kupu 29 ke fakamo'oni'i 'oku 'ikai malava fakapotopoto ki ha taha ke ne 'ilo'i ko e kofukofu pe leipolo na'e loi pe takihala.

40 Ngaahi Taukapo fekau'aki mo e ngaahi tu'uaki

'I ha hopo 'i he kupu 32 -

- (a) kuo pau ki he faka'iloa ke ne fakamo'oni'i na'e 'ikai ke ne pulusi 'a e tu'uaki' pe 'ikai te ne fakatupunga hono pulusi; pea
- (b) kuo pau ko e taukapo ki he faka'iloa ke fakamo'oni'i:
- (i) na'e 'ikai ke ne 'ilo pe 'ikai malava 'e he'ene tokanga fakapotopoto taha ke ne 'ilo'i na'e loi pe takihala 'a e tu'uaki'; pe
- (ii) ko e taha ia ko 'ene ngaue ke pulusi pe tokanga'i 'a hono pulusi 'o e ngaahi tu'uaki, pea na'ane ma'u ia 'i he founa angamaheni 'o e fakahoko ngaue pea na'e 'ikai te ne fakahoko ha liliu 'aonga ki ai.

41 Ngaahi Tu'utu'uni

- (1) 'E ngofua ki he Minisita, 'i he loto ki ai 'a e Kapineti, ke fa'u ha ngaahi tu'utu'uni 'o fakataumu'a ki hono fakahoko 'a e ngaahi kupu 'o e Lao ni pea kuo pau ke kau ki ai kae 'ikai fakangatangata ki he ngaahi me'a ni -
- (a) ko hono pule'i 'a e tō, fa'u, ngaohi, tauhi, fetuku, fa'o, kofukofu, leipolo mo e fakatau atu 'o e fa'ahinga kotoa 'o e me'atokoni, 'o kau ki ai 'a e me'atokoni 'a ia 'oku ma'u faka-'okeniki, fa'u fakasaienisi, me'atokoni fakatupu mo'ui lelei pe fakataumu'a ki he fanau iiki pe ko ha fa'ahinga kulupu kakai kehe;
- (b) ko hono teuteu'i, ngaahi mo e tuku atu 'o e me'atokoni;
- (c) ko hono langa, sivi mo e tauhi 'o e ngaahi pisinisi me'atokoni, 'o kau ki ai 'a e ngaahi hotele, ngaahi fale nofo totongi, fale tali fononga, ngaahi maketi, ngaahi fale koloa me'atokoni mo e ngaahi pisinisi 'oku nau fakatau me'atokoni he ve'e hala;
- (d) ko e ngaahi feitu'u mo e ngaahi tu'unga ki hono tamate'i 'o e monumanu ki he ma'u me'atokoni 'a e kakai;
- (e) ko e ngaahi feitu'u mo e ngaahi tu'unga 'oku ngaohi, teuteu'i pe kofukofu ke fakatau atu ai 'a e fanga moa, koloa mei he ika, koloa mei he hu'akau pea mo ha ngaahi me'atokoni kehe 'oku ma'u mei he monumanu ;
- (f) ko e ngaahi feitu'u mo e ngaahi tu'unga 'oku tō ai 'a e ngoue' ke ma'u me'akai mei ai;
- (g) ko e hū mai mo e hū atu 'o e me'atokoni, 'o kau ki ai ha ngaahi tohi ngaue, sivi, mo e ngaahi founa ngaue fakamo'oni 'oku fiema'u;

- (h) ko e founga ngaue ke ngaue'aki ki hono foaki, to'o fakataimi mo e kaniseli 'o e ngaahi laiseni ke fakalele ha pisinisi me'atokoni;
 - (i) ko e ngahi tu'unga taau 'oku tali ki he ngaahi me'a 'oku tanaki ki he me'atokoni, ngaahi me'a fakakona 'i he 'ataakai, ngaahi faito'o ki he monumanu, faito'o ki he manu maumau pea mo e ngaahi totoka kehe pe ko e ngaahi kemikale kehe mo e fanga ki'i me'a fakakona iiki 'i he me'atokoni;
 - (j) ko e ngaahi founga ngaue ke muimui ki ai 'a e kau 'ofisa fakamafai, kau 'analaiso faka-'ofisiale mo e ngaahi fale fekumi faka-'ofisiale 'i he fakahoko honau ngaahi fatongia 'i he Lao ni;
 - (k) ngaahi tu'unga 'o e me'atokoni fakalukufua;
 - (l) ko hono tuku atu pe faka'auha 'o ha me'atokoni 'oku 'ikai malu;
 - (m) ko e ngaahi totongi 'e ala totongi fekau'aki mo hono sivi mo 'analaiso ha me'atokoni;
 - (n) ko e ngaahi foomu ke ngaue'aki ki he ngaahi taumu'a 'o e Lao ni, 'o kau ki ai 'a e ngaahi tohi kole, ngaahi laiseni, ngaahi ngofua, ngaahi fanongonongo ke fakalelei'i mo e ngaahi tohi tali 'o ha ngaahi me'a kuo puke;
 - (o) ngaahi hia mo e ngaahi tautea; pe
 - (p) ko ha ngaahi me'a kehe 'a ia 'e pehe 'oku fiema'u ke a'usia 'a e ngaahi taumu'a 'o e Lao ni.
- (2) Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'i he kupu-si'i (1)(k), kuo pau ke pehē 'oku ngaue'aki 'a e ngaahi tu'unga, ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi founga ngaue kuo fokotu'u 'a ia 'oku ha 'i he Koteki Alimentalisi (CODEX) pea ngaue'aki 'e he Komisoni Koteki Alimentalisi ko e ngaahi tu'utu'uni 'i he Lao ni kae 'oua kuo fa'u 'e he Minisita 'a e ngaahi tu'utu'uni ki he ngaahi tu'unga 'o e me'atokoni.

42 Ngaue'aki 'a e Lao ni

Kapau 'e fepaki pe fehangahangai 'a e ngaahi kupu 'o e Lao ni mo ha lao kehe, tukukehe 'a e Lao 'o e Konisitutone 'o Tonga, 'oku ngaue'aki 'i he Pule'anga ni, kuo pau ke ngaue'aki 'a e ngaahi kupu 'o e Lao ni.

43 Ha'i 'a e Kalauni

'Oku ha'i 'e he Lao ni 'a e Kalauni.

Na'e tali 'i he Fale Alea 'i he 'aho 30 ni 'o Siulai 2014.